

Kommittémotion

## Motion till riksdagen 2016/17:3472

av **Robert Hannah m.fl. (L)**

# Liberal familjerätt

---

## Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av överförmyndar-, godmans- och förvaltarsystemet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om elektronisk signatur av familjerättsliga dokument och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barns umgängesrätt för andra än vårdnadshavare och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om föräktenskaplig egendom, arv och gåva som enskild egendom och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om frivilligt testamentsregister och tillkännager detta för regeringen.

## Motivering

### Heltäckande översyn av överförmyndar-, godmans- och förvaltarsystemet

Liberalerna anser att tiden är mogen för en total översyn av systemet med kommunala överförmyndare och gode män och förvaltare. Under en följd av år har det med jämna

mellanrum uppdragats brister i tillsynen av hur gode män och förvaltare sköter sina uppdrag. Det kan även ifrågasättas om strukturen för att granskning av gode män och förvaltarna innan de förordnas, och för att upphäva deras förordnanden om de i efterhand visar sig olämpliga för sitt uppdrag, fungerar tillräckligt väl.

På senare år har det gjorts skärpningar, bland annat av reglerna kring den tillsyn över överförmyndarna som länsstyrelserna har att utföra. Det har också införts en bestämmelse om att överförmyndaren ska erbjuda gode män och förvaltare utbildning.

Personer som inte kan sköta sina angelägenheter har rätt till ett väl fungerande och rättssäkert system. De reformer som gjorts har inte varit tillräckliga. Det regeringsuppdrag som sommaren 2016 gavs till sju länsstyrelser om att förbättra tillsynen och stödet till gode män och överförmyndare är i och för sig positivt, men det handlar dock enbart om en avgränsad del av systemet.

I dag är det alltför stora skillnader mellan olika kommuner i handläggningen av godmans- och förvaltarärenden. Det handlar om rutiner och ambitioner vid lämplighetsprövning och uppföljning, men också om vilka kriterier som används vid bedömningen. Exempelvis har det i Göteborgs kommun införts en lokal bestämmelse om att ingen som fyllt 70 år kan få ett nytt uppdrag som god man. Detta är ett uttryck för godtycklig ålderism, och blir också något som högst konkret drabbar många som i och för sig skulle vara lämpliga som gode män för exempelvis en nära familjemedlem.

Behovet av en översyn har blivit än mer uppenbart i och med den stora tillströmningen av ensamkommande barn och ungdomar. Ensamkommande får skyndsamt en god man utsedd, medan det först långt senare i asylprocessen utses en särskilt förordnad vårdnadshavare. Detta leder till att många ensamkommande under lång tid saknar någon vuxen som tar på sig en föräldraroll i föräldrarnas frånvaro. Rollen som god man är avgränsad till att bevaka barnets intressen i främst juridiska och ekonomiska frågor. Frågan är om det inte borde finnas en särskild form av utökad godmanskap eller interimistiskt vårdnadshavarskap för barn och ungdomar i denna situation.

Liberalerna anser sammanfattningsvis att en heltäckande utredning om systemet med kommunala överförmyndare och huvudsakligen ideellt arbetande gode män och förvaltare bör genomföras. En sådan utredning bör ha mandat såväl att pröva tänkbara åtgärder för att öka rättssäkerheten och enhetligheten i dagens system som att överväga för- och nackdelar med ett annat system. Några tänkbara alternativ som bör prövas är till exempel att överförmyndarfunktionen flyttas till länsstyrelserna och skärpta regler på att gode män och förvaltare ska genomgå utbildning.

## Elektronisk signatur av familjerättsliga dokument

I många familjerättsliga sammanhang är det fortfarande inte möjligt att upprätta handlingar, ge in ansökningar eller signera myndighetsdokument elektroniskt. Det är helt otillfredsställande att ett föråldrat regelverk gör att digitaliseringens möjligheter inte tas tillvara fullt ut. Digital registrering är snabbare, billigare och miljövänligare och ökar säkerheten i handläggningen.

Liberalerna anser att det är självklart att ansökan om hindersprövning, registrering av äktenskapsförord, ingivande av faderskapsbekräftelse eller framtidsfullmakt och alla andra liknande familjerättsliga dokument som huvudregel ska göras elektroniskt. Vad gäller de dokument som kräver bevittning behövs särskilda lösningar för att säkerställa en fullgod elektronisk bevittning, men det torde vara fullt möjligt att hitta rättssäkra tekniska lösningar för detta. Registrering av testamenten i det frivilliga testamentsregister som förespråkas på annat håll i denna motion ska givetvis kunna ske elektroniskt.

Även i fortsättningen ska det i alla sammanhang vara möjligt att upprätta dokument och göra ansökningar på papper. Det är dock viktigt att lagstiftaren markerar att digitalt är huvudregeln och att myndigheterna bör inrikta sitt arbete på att möjliggöra detta. Regeringen bör även göra en genomgripande översyn för att säkerställa att det familjerättsliga regelverket är anpassat till digitala lösningar.

## Barns umgängesrätt för andra än vårdnadshavare

År 2006 ändrades föräldrabalken så att socialnämnden kan föra talan om umgängesrätt även för andra än vårdnadshavare om detta bedöms vara önskvärt ur barnets synpunkt. Det var en viktig markering av att ett barn inte bara behöver sina vårdnadshavare, utan det kan också finnas andra vuxna som är särskilt viktiga för barnet att ha kontakt med. Det kan handla om styvföräldrar/bonusföräldrar, far- eller morföräldrar eller andra.

Det är viktigt att umgängesfrågorna hela tiden hanteras ur barnets perspektiv. Lagstiftningen ska trygga barnets rätt till kontakt med de vuxna som är viktiga för barnet, inte vuxnas rätt att kräva umgänge med ett barn.

Den aktuella bestämmelsen i föräldrabalken förefaller ha använts ytterst sparsamt av socialnämnderna. Om lagstiftarens intentioner med lagstiftningen inte fått genomslag i praktiken är det allvarligt, och något som går ut över de barn som inte får rätt till umgänge med vuxna som betyder mycket för dem.

Vårdnadslagstiftningen är just nu föremål för en översyn inom ramen för 2014 års vårdnadsutredning (dir. 2014:84, 2016:13), som väntas presentera sitt betänkande i december 2016. Liberalerna anser att det är viktigt att de barn som behöver umgängesrätt också får den fastställd. Vi följer noggrant arbetet i utredningen, och Liberalernas ståndpunkt är att föräldrabalken om så krävs måste förtydligas för att säkerställa barns umgängesrätt med andra vuxna än sina vårdnadshavare.

## Gör föräktenskaplig egendom, arv och gåva till enskild egendom

I princip gäller att vardera maken äger sin egendom och att all egendom vid en bodelning på grund av äktenskapsskillnad ska delas lika. Undantag härifrån är endast sådan egendom, som genom äktenskapsförord eller genom föreskrifter i testamente eller gåvobrev gjorts till enskild egendom. I Norge gäller att sådan egendom, som makarna innehade vid äktenskapets ingående samt egendom som erhållits genom arv eller gåvor, ska undantas vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad, såvida inte makarna träffat annan överenskommelse genom äktenskapsförord.

Nästan hälften av alla äktenskap slutar med skilsmässa. En följd av detta är att antalet omgiften ökar. Då har makarna ofta mera egendom vid äktenskapets ingående än vad som var fallet vid ingäendet av det första äktenskapet.

Frågan om maken har erhållit något arv före skilsmässan beror på omständigheter som ingen råder över, och att vid bodelning vidhålla en strikt hälftindelning kan därför i många fall få helt stötande resultat. Lagen bör därför ses över så att föräktenskaplig egendom och vad som erhållits i arv och gåva ska vara enskild egendom såvida inte makarna genom äktenskapsförord avtalat annat.

## Ja till framtidsfullmakter

Liberalerna ställer sig bakom införandet av framtidsfullmakter. En framtidsfullmakt innebär att en enskild individ kan välja en person att företräda honom eller henne, om han eller hon senare i livet blir beslutoförmögen.

Alliansregeringen gav 2013 en sakkunnig person i uppdrag att studera frågan, och år 2014 presenterades departementspromemorian ”Framtidsfullmakter” (Ds 2014:16). I promemorian föreslås att det ska vara möjligt att utfärda framtidsfullmakter, som ska vara giltiga när en fullmaktsgivare på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande är ur stånd att ha hand om de angelägenheter som fullmakten avser.

Den 5 mars 2015 tillkännagav riksdagen att regeringen så fort som möjligt bör återkomma med ett lagförslag om framtidsfullmakter och regler om behörighet för anhöriga som tar hand om ärenden åt närstående som inte klarar det själva. Arbetet har fortsatt och en lagrådsremiss har nyligen presenterats.

Liberalerna konstaterar att framtidsfullmakter har stor betydelse för den enskildes möjligheter att påverka förutsättningarna för sitt eget liv och planera för de situationer när den egna beslutsförmågan är nedsatt. Eftersom en proposition är att vänta under hösten avstår vi dock från att lämna ett formellt yrkande i denna motion.

## Frivilligt testamentsregister

Enligt svensk lag ska ett testamente, för att vara giltigt, vara skriftligt samt bevittnat av två personer som inte är jäviga. Det är alltid det senast upprättade testamentet som är giltigt.

Däremot behöver testamenten inte registreras hos någon offentlig myndighet. Kammarkollegiet har påtalat att ett antal testamenten inte återfinns, och det förekommer situationer där ett testamente inte går att spåra därför att testatorn före sin bortgång inte berättat var det deponerats. Detta leder till rättsförluster för de tilltänkta arvtagarna, men också för testatorn vars sista vilja därigenom inte följs.

Liberalerna anser att det behöver inrättas ett frivilligt offentligt testamentsregister. Det skulle säkerställa att testamenten kan återfinnas och läggas till grund för bouppteckning, boutredning och arvskifte. Ett frivilligt offentligt testamentsregister har motsvarigheter i andra länder och skulle sannolikt för många människor innebära en ökad trygghet. Det är viktigt att registret är frivilligt, eftersom en regel om obligatorisk registrering annars skulle leda till att många testamenten skulle bli ogiltiga i onödan.

## Täpp till luckorna i förbuden mot barn-, tvångs- och fullmaktsäktenskap

Lagstiftningen mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och fullmaktsäktenskap har skärpts i flera steg, och med Liberalerna som pådrivande kraft. Men fortfarande finns det luckor, vilket visats genom de uppmärksammade incidenter där lokala myndigheter vid mottagningen av asylsökande har placerat bortgifta barn med sina vuxna makar därför att ett barnäktenskap ingåtts innan paret kom till Sverige.

Det finns också en möjlighet för svenska myndigheter att erkänna barnäktenskap eller tvångsäktenskap som begåtts utomlands, om det finns synnerliga skäl.

Att barn som blivit bortgifta flyttar till Sverige får aldrig vara ett argument för svenska myndigheter och lagstiftare att kompromissa med de grundläggande principer om jämställdhet och individens okränkbarhet som vårt rättssystem vilar på. Av denna orsak föreslår vi att lagen ändras så att en person under 18 år inte ska kunna räknas som gift enligt svensk rätt, inte ens om personen blev bortgift innan någon av makarna hade anknytning till Sverige. Lagen bör även skärpas vad gäller dagens möjlighet att i synnerliga fall erkänna tvångsäktenskap eller fullmaktsäktenskap.

Vi vill vidare att stämpling eller försök till vilseledande till tvångsäktenskapsresa ska kriminaliseras. Denna bestämmelse skulle på grund av bevissvårigheter sannolikt sällan kunna användas i domstol, men det skulle ge en viktig preventiv signal till den som överväger att t.ex. försöka lura sitt barn att följa med utomlands för att där genomföra en vigsel.

Det behövs även en haverikommission som granskar av svenska myndigheters agerande gentemot barn som kommit till Sverige och varit bortgifta i utlandet. Att svenska myndigheter har bidragit till att upprätthålla barnäktenskap behöver granskas och nödvändiga lärdomar dras.

Liberalernas förslag för att skärpa förbuden mot erkännande av barn-, tvångs- och fullmaktsäktenskap och granska myndigheternas agerande utvecklas i Liberalernas motion om åtgärder mot hedersrelaterat våld och förtryck. För våra fördjupade resonemang och formella yrkanden hänvisas därför till den motionen.

*Robert Hannah (L)*

*Christer Nylander (L)*

*Emma Carlsson Löfdahl (L)*

*Maria Weimer (L)*

*Tina Acketoft (L)*

*Mats Persson (L)*